

2000-ben szerveztem egy nemzetközi öntöttvas-szimpoziumot Veszprémben. Ez jelentette „vaskorszakom” végét.

„Kőkorszakom” a következő esztendőben, egy olaszországi kőszobrász-szimpoziumon kezdődött. Itt szerelmesedtem bele végérvényesen a kőbe. A kővel való küzdelem színterei Szardínia, Lengyelország, Csehország, Egyiptom, Törökország, Dánia. Ezekben az országokban állnak nagyméretű kőszobraim. Magyarország? Itthon három teret sikerült kőszoborral gazdagítanom.

Szeretem a kihívásokat. Legyenek azok gondolatiak vagy mesterségbéliek. Nem szeretném magam besorolni semmilyen irányzatba: egyszerűen veszekszem a kővel. És művelem szakmámat. Hogy hány kiállításon

vettünk részt, feleségemmel együtt, szerte Európában és a világban, nem számoltam össze. De majdnem évente megmutattuk magunkat munkáinkkal.

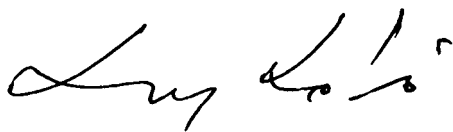
Szétszedés és összerakás a világ. Így vagyok én is a köveimmel. Szétszedem őket, majd összerakom. Legtöbbször, mint egy labirintus, olyan ez a folyamat. Indulok közöttük, velük, munkálom őket, munkálnak engem, hogy mind formában, mind gondolatban kijuthassunk a fényre.

Mert fény nélkül nemcsak a világ, hanem a kövek is halottak.

Akkor örvendének, ha másokban is fölcsillanna ez a fény.

Mesterem?

Névtelen. A teremtett világ.

Farkas Árpád

író, költő, műfordító (Siménfalva – ma: Románia, 1944. április 3.)

Ha sírokon hajt ki a remény

Állok a Temetődombon, utolsó nagyszülőm a halott. Körül a kicsiny sereg: negyven házat is alig számláló falucska minden dobogó lelke s esőmart tekintete ünnepi gúnyában seregel, mert társuk a százados gondban közénk megjött: burrogó koporsós masinán a 88 évet megélt Erzszi néni van itt, kinek tízévi távolléte alatt elméjének s házának udvarát hiába nőtte be lassan a mész és a fű, csöppnyi Nyikó-menti falujába végül is megtért, Székelyszentmiklós vénült, ráncossá rándult szívébe, honnan a századvég háromszor annyi gyermeket küldött a világba, mennyi most lakja, sodorván messzire őket, hogy élők is haza alig találjanak, nemhogy a holtak; várja hát őt is kulcsolt ujjak közt billegő virág képében kegyelet, mert felébredt a közös emlékek háza,

régi kalákás nyarakból, csattogó szerűkből, sziszegő
 kulakévekből s önfeladt majálisokból csap föl
 az együvé tartozás pislogó melege-fénye; s lám:
 a falu összes férfija: mind a tizenkét
 ötven és hetven közötti ember (újmódi Kőműves
 Kelemen?)
 ássa özvegy Farkas Jánosné, született
 Kibédi Erzsébet sírját inatszakaajtón,
 akárha mindük a magáét ásná,
 s mintha csak hinnék,
 szétporló testüinktől köttetik örökkévalóvá majdan
 az együvé tartozás földje.

Állok a Temetődombon, turkál hosszú ujjjaival
 hajamban a szél,
 hátsógondolat-fürkésző, s hangtalan szívbéli
 hangokat is lehallgató
 mikrofongallyat hajlít ajkam elé:
 miként cselekedett kegyelmed az elmúlt négy
 évtized ezüst zivatarai alatt, miként bújkált
 Szent Mihály lova elől, hogy ily ép bőrrel megúsza,
 holott dicső elődei már huszonhat évesen,
 már harminckét
 esztendősen magukra húzták az életmű
 márványtömbjeit;
 volt-e értelme, s mi lett volt légyen értelme annak,
 hogy a gondviselés kegyelmesebb markából
 kiszökvén
 fehér papírlapok villámaival világította be éjszakáit,
 s újkori sámándalokat dúdolva dúlta fel az elsüllyedt
 temetőket,
 lézertekintettel könnyörögvén ki ősei csontját a földből,
 mely, lám, továbbra is inog és remeg,
 szivacsaként issza be az élők seregeit;
 haszna mi volt, a márciusi, júliusi dalnak,
 ha nyárra amúgy is ősz jött,
 s télre májusi hózivatar,
 hát az esengés, kegyelme iránt a Hónak,
 és dérütött, hótömte létben a társkövetelő
 példabeszéd,
 ha negyven felé már lassún elhagynak az élők,
 a társak;
 rendre a villó bokájú lányok,
 s illó barátok bújnak a földbe vagy távoli ködbe...;
 s a csörte, a vágta, bitang barmok bőrén ostornak
 csattogása,
 dalba szelídülés, gőgölődés versbe –, jó mire volt?

Állok a Temetődombon, pici levélfülekkel
fülelő gallyaknak mondom, szólok a szélbe:
faggatódzó kérdések, ne bántsatok! –:
költő nem voltam én; én csupán féltem.
Leféltem szépen e negyven esztendőtt,
s mert ráncos bőrű, bőgő, és didergő csecsemőnek
szültek engemet is,
hát betakartak bolyhos altatódallal,
s már riadoztam: ne múlna fölülem a melengető ének;
raktam csuszából pajtát, homokból várat;
össze ne duvadna! – lélegzetfojtva dúdoltam
varázsigéket; szerelmes voltam egy vékonyka csontú,
pici leányba: „Zsuzsanna, te is megszeress!” –
dönögve remegtem érte;
másztam a hágót a Nagyszorosét, melynek tetején
fönn a Temetődombon izzott a nap,
és rántott vissza a sár,
és magába szívott a hó,
hórukkos, káromló-esdeklő szókkal,
vacogón kúsztam a fényre;
és éjszakák jöttek, szobáim elerdősödtek,
ágroppanások, vadmorranások lakták bútoraim,
s a hörgő vízcsapokból is dzsungeli fenevadak bőgtek;
és féltem a loppal lebbenő lepkét,
az esték vállamra zuduló testét,
s vontam magam elé papírost: méccsest!;
s a világ kitágult, kiöblösödött előttem föld s az ég,
Erdély szívéből messzi tengerekig és bolygóig láttam,
s hogy nem kél föl többé a Nap: riadoztam érte;
s fénylett kincsekkel bévülről rakottan a bőröm
bronzlott!; s ha ellenem vonuló kések pengtek,
élük hogy kicsorbul, már őket is féltem;
remegtem a rétet: míg alszik, elhagyja a harmat,
a tölgyet: álmában kidöndül;
nem vennék észre nélkülem a dolgok,
ha velük csodák történnének?;
féltettem e lélekkel csordultig megrakott tájat:
ha titka van, álmában ne beszéljen!,
mert elindul egyszer egy fűszál, elviszi
anyám egyetlen mosolyát, minthogy hullámozó
mezők, tarajló szántók áradatával úsztak el
nagyszüleim,
s már csak sírok a bóják –,
s hogy hantokon nyüzsgő, ecetes hangyák
nyelvemet némává nehogy bezsibongják,
gyásztalan piros torokkal,
fölsebzett szájjal dúdoltam darabos, szederjes szókat,

zöld lombú igéket,
kalapáló szívvel,
mint ki az éjben sírok közt füttyörészget;
de költő nem voltam, költő én nem;
énekeltem csak félelemből a rettenet ellen,
tizenkét sírásó ember verejtékhitével,
az együvé tartozás ribanc reményével
állva meg itt a Temetődombon,
zúgva szembe a széllel:
félni kell *bátran*. S élni. Élni...

(Ének)

Élni kell, ugye,
gyönyöröm!
kötélen repked az ing.
Ropog a levegő körülünk:
Nőnek a gyermekeink.

Ők írják dalunk is maholnap;
Mégfagy az ing odakint.
Karjával integet ő –
Voltam ki voltam
Szószaporító korban
Írógép-billegető.

Élni kell, ugye, gyönyörűm,
Szigorú télben az ing.
Ropog a levegő körülünk.
Nőnek a gyermekeink.

(1984)

Sepsiszentgyörgyön él (Románia), az MMA rendes tagja (2011), irodalmi tagozat.

Díjak: a Román Írószövetség prózadíja (1985), SZOT-díj (1989), a Magyar Művészeti Alapítvány díja (1991), József Attila-díj (1993), Petőfi Sándor Sajtószabadság-díj (1995), Berzsenyi-díj (1998), Balassi Bálint-émlékkard (2002), a Magyar Köztársaság Elnökének Érdemérme (2005), MÚRE (Magyar Újságírók Romániai Egyesülete) életműdíj (2006)

Sarusi Mihály

író, költő, újságíró (Békéscsaba, 1944. április 7.)

Erdélyi gyökerű, Dunántúlon élő alföldi vagyok. Parasztösökel, miközben a nagy családban előfordul rokon az elmúlt két évszázadban majd mindegyik társadalmi rétegből. S – mást ne mondjak magamról – hölgyfodrászból lett népművelő-könyvtáros-hírlapíró-falukutató költő-író volnék.

Apai ágon nem akármilyen fölmenőkkel, kiterjedt rokonsággal áldott meg az ég. Arad első női orvosa, Kurtucz Valéria, mácsai születésű béres öregapám unokatestvére. Azaz: annyira szegény nem lehetett a rokonság Mácsán, ha a XIX–XX. század fordulóján futotta lányuk taníttatására; s annyira elnyomott sem lehetett román anyanyelvű, de eszerint magyarul mégiscsak kitűnően értő mácsai rokonságom... Kurtucz dédapám felesége, Hlotni Anna – cseh volt? Míg a Kurtuczoktól a néminemű vadságra való hajlamot, e dédanyámtól a cselák jellegűnek mondható humorérzékét örököltem? Miközben apám édesanyjának, Sarusiéknak az ágrólszakadt (színmagyar) világa a szegényfertályon lévő zsúptetős ház padlásán foszladozó kutyabőrrel, a XIX. század elején működő makai perzekutor ükapáról s réges-rég 400 jobbágy fölött uraskodó ősapáról álmodik (és regél).

Tanítónő, földbirtokosszámba vehető nagygazda, csendőrtiszt, iparos, Rákosiék tömlöcvilágába belekóstoló „kulák” is előfordul anyai – jellemzően

kisgazda – nagy családban. Mely anyai nagycsaládban meg a Zsótér-ágtól örököljek némi görög észjárást – legalábbis Bálint Sándor szerint a szögedi Zsótérok véérébe került némi „Égei-tenger mellyéki” is.

Van miből merítenie a magamfajának. Kerül mese (rege, legenda), igaz történet egy életre. S bár meghaladja a negyvenet eddig megjelent köny-

veim száma, ahogy elnézem – ha a jó Isten megengedi! –, futja még ebből többre is.

A már megszállt Magyarországon születtem, és félévesen mit nem kellett átélnem: a német gyarmatosítókat váltó szovjet gyarmatosítók ágyúval szétlőtték azt a házat, amelyben jó erős asztal alá rejtett, keményfából faragott fateknő alá bújtatott csecsemőként vészeltem át a támadást.

1956 a másik nagy fordulatot hozta számomra: belekóstoltam a szabadságba. Abba, amelyet csak együtt a többiekkel lehet megismerni. Ekkor (és ettől) eszméltem a világra.

1966-ban főiskolás lettem: fodrászsegéd a debreceni tanítóképezde népművelés–könyvtár szakán... Nem akármilyen volt! Részemről. Számomra. Ugrás... Nem a semmibe. Az új életbe. Értelmiségivé – s csak úgy mellékesen: íróvá – válni. Tanulni, tudni, tenni (valamit). Ez időben kezdtem a magyar világ gyalogos, kocsiállító, miegyéb úton-módon történő fölfede-

zését, a magam zarándok- és csavargóútját: *Vagabundkorzóm*at.

1971: újabb fordulat, Veszprém-ben kapok újságíró-gyakornoki állást. Majd' egy évtizedig itt élek; beleszeretek egy kislányba, vele összeházasodva gyönyörű gyermekeink születnek. Még veszprémiként jelenik meg kisregényeim közül az első, a szerémi huszitákról szóló *A kutyakántor* (nemzedékem meghatározó lapjában, a *Mozgó Világ*ban).

1979-ban visszaköltözöm – családotul – szülővárosomba, nem kis részben azért, hogy átjárhassak a nagycsalád apai ágának a nevetséghatár túloldalán található otthonába, a Csanád (ideiglenesen Arad) vármegyei Kisiratosra megalapozni *Magyar Krisztus* c. regényem és 2013-ra elkészülő (így most kiadásra váró) *Lönni vagy nem lönni* c. írói falurajzom.

1981-ben jelenik meg első könyvem, *A csabai Szajján* c. beszélyfüzér, amely átütő sikert arat. 1986-ban az emlegetett aradi paraszt-családragényemmel lepem meg a tisztelt olvasót.

1988 táján új változás érik – bennem, bennünk, körülöttünk. Egyre nyíltabban állok ki (mind íróként, mind újságíróként) az úgynevezett proletárdiktatúra ellen. Erre barátaim – a néhai Körmendi Lajos, Nagy Gáspár, Gubis Mihály – bátorsága készítet. Ha ők őszintén mernek beszélni, én miért ne... Ekkor állok neki titokban régóta tervezett, *Kazal* című, az alföldi paraszt-'56-ról szóló, 1991-ben megjelenő regényem írásának.

2001-ben újabb fordulat életünkben: feleségem szülőföldjén, a Balatonig szaladó Bakonyban telepedtünk le, s élünk (valószínűleg utolsó lélegzetünkig) – Almádiban.

A hangomat egyesek szerint a huszita szentírásfordítókról szóló kisregényemmel találtam meg, mások viszont ugyanezzel csabai elbeszéléseimet gyanúsították. Legalábbis többen azért értetlenkedtek, mert 'legközelebb' egészen más hangot ütöttem meg.

Mi tagadás: mind más! Ahány új történet, új – más – műnem? Mert alig akad írói műfaj, melybe nem kósoltam bele. Hogy hátha ebből is... kijön az, amit vár tőlem... Várna, ha még élne – az az öregasszony, aki az 1970-es években a Somló szent hegyéről küldött verses levelében arra buzdított: küldjem kis falujába – a tiszta betűt.

Mert – lám! – zsarnokság idején is tiszta maradhat a betű. Nagy szó, de igaz. Tiszta, ha rákennének minden mocskot, ha piszokban fűrösztenék, ganéba süllyesztenék is. Eddigi legnagyobb elismerésem annak az 'egyszerű' asszonymnak az értő és jó szava.

Szóval: megint egy vallomás. Ahány, annyiféle? Mert közben: változunk. És: 70 évesen – mindamellert – hogyan hetvenkedhetne az ember? Becsöngetés előtt valamivel.

Egészségünkre, fiúk (leányok)!
Isten, Isten!

Sam. Mihály

Doncsev Toso

író, műfordító, szociológus (Budapest, 1944. április 8.)

A magamról írt haiku a kiindulópont.

*Reggel születtem.
Bolgár-magyar kalandból.
Írom a sorsom.*

Április 8-án hajnali négykor jöttem a világra bolgár apa és magyar anya gyermekeként. Ötven éve már, kamaszkori eszmélésem óta kutatom a gyökereimet. Ágas-bogas családi múltam részleges, áttételes lenyomata előző három könyvem (*Új idők bolgárai* – 2001; *Ica néném elátkozott boldogsága* – 2006; *Kun hercegnő* – 2008). A *Két éles kő* a folytatása.

Részlet a családi krónikából:

1956 januárjában apámmal együtt Románián

keresztül utaztam Bulgáriába, őseim honába.

Hosszúra nyúlt vonatkozásunk alatt mesélt először magáról nekem, már elég nagyinak tartott ahhoz, hogy elmagyarázza az élet célját és értelmét, felébreszse bennem az alkotás utáni vágyat és a teremtés örömét.

„Első lecke az élet értelméről és a boldogságról, a boldog élet öt feltétele

Az ember azért született a világra, hogy boldog legyen. Akkor leszel boldog, fiam, itt, a földi létben, ha kissé hasonlatossá válsz a jó Istenhez, vagyis teremtész valamit, akármilyen csekélységet bár, de olyasmit, ami a tied, kizárólag a tied. Hivatást, otthont, családot. Tanuld meg, hogy siker nélkül nincs boldogság. A siker pedig a céllal egyenlő, vagyis akkor vagy sikeres és boldog, ha a kitűzött célotat bármilyen akadály ellenére, de eléred. A boldog élet az öttusára hasonlít, azaz öt versenyszámban kell a legjobbat nyújtanod, hogy teljes győzelmet arass, nem mások, hanem elsősorban magad felett. Hiába vagy jó, akár a legjobb, a legkiválóbb egyetlenegyben, ha a többiben lemaradsz, ha pedig egyetlenegy az öt közül kimarad, végképp kizárod magad a versenyből, vagyis boldogtalan leszel.

Jegyezd meg jól, hogy a boldogság legelső és legfőbb feltétele a tiszta lelkiismeret. Ne hallgass senki másra, csak magadra, se papokra, se világi hatalmasokra, ne törődj azzal, hogy mit mondanak, miről akarnak téged szép szóval vagy vitathatatlan tekintélyekre hivatkozva erőnek erejével meggyőzni, csak a lelkiismeretedre hallgass. Ha valami gonoszra, rosszra vagy csupán méltatlan cselekedetre szeretnének rávenni, tarts lelkiismeret-vizsgálatot, és talmi kincsekért ne áldozd fel legszentebb birtokod, lelked tisztaságát. Lehet vagytonod, hatalmad, hírneved, mit sem ér, ha furdal a lelkiismeret, ha soha sincs nyugodt álmod és önfeledt, örömteli órád. Ha bizonytalan vagy, fülelj, mit mond a belső hang, az majd hibátlanul útba igazít, imádkozz, kérd az

Isten segítségét, és aztán a legjobb belátásod szerint cselekedj. Ne tétovázz, cselekedj, a higgadt mérlegelés után mindig dönts és cselekedj. Egy piciny tett ezerszer többet ér a legóriásibb ábrádnál.

A boldogság elérésének második feltétele az egészség. Ez az a pótolhatatlan kincs, amit a teremtőtől és a szüleidtől kaptál. Óvd, mint a szemed fényét. Ennél nagyobb érték nincs a földön, amelyet a balga emberek csak akkor becsülnek, mikor már rég elherdálták és végleg elvesztették. Az egészség az egyes szám a földi örömök sorában, a többi mind csak üres nulla, önmagukban e nélkül semmit sem érnek, de ha egészséges vagy, mindegyik ehhez az első egyeshez adódik, és így az életed értéke megszázsorozódik.

A harmadik feltétel a pénz. Azt mondják a képmutatók, a szemforgatók, hogy a pénz nem boldogít. Valóban, egyedül a pénz, bármennyi legyen is az, nem tesz boldoggá, ellenben megóv a nyomortól és a kiszolgáltatottságtól, erőt, hatalmat ad, és megoldást kínál, ha nem is mindenre, de számtalan dologra. Egyedül a szenteknek, a szent életűeknek nincs szükségük pénzre, róluk gondoskodik a jó Isten, a többi földi halandó azonban nem nélkülözheti ezt az eszközt. Ismétlem: eszközt. A pénz sohasem lehet cél, ez csupán a fősvények egyetlen, sivár öröme, amely olyan, mint a növényeknek a sziksó, az utolsó cseppig kiszívja belőlük az éltető nedveket.

A negyedik feltétel, vagy, ha úgy tetszik, a boldog életért folytatott küzdelem negyedik versenyszáma a munka, a hivatás. Az a legjobb és az a legnagyobb szerencse az életben, ha az ember azzal keresi a kenyerét, amit szeret. Jól is csak azt tudjuk végezni, amit kedvelünk. A munkát élvezni kell, mert ha nem élvezed, akkor a legkönnyebb elfoglaltság is szörnyű tehernek tűnik, ám játéknak a másnak nehéz robot, ha kedveddel végzed azt, amit csinálsz. Csakis azon a pályán lehetsz sikeres és szakmád mestere, amit szeretsz. Válj eggyé a munkáddal, töltsd ki teljesen a napod, foglalja le minden gondolatod, csüngj rajta figyelemmel, fegyelemmel és ragaszkodással, mint anyján a gyermek, és busásan megtérül majd minden fáradozásod.

Végül, de nem utolsósorban említsem a családot és a benne rejtező szeretetet. Család nélkül magányos, kivert kutya az ember, legyen bár gazdag, híres és hatalmas, kietlen hősivatagnak látja majd visszatekintve az életét. Gyerekek, utódok nélkül nincs értelme az életnek. Tőlük kapod az elismerést, az ösztönzést, értük dolgozol, vesződsz, ők folytatják majd, amit elkezdted és amit nem tudtál befejezni, bennük van léted halhatatlansága, bennük: unokáidban, dédunokáidban maradsz meg örökkön-örökké, a világ végezetéig."

Életem során igyekeztem többé-kevésbé igazodni ehhez az öt feltételhez.

Csíkhelyi Lenke

történész, műfordító (Újvidék – ma: Szerbia, 1944. április 14.)

Életem első évében rutinos menekülő vált belőlem. 1944 júliusában Újvidékről Kőrösladányba, onnan Békéscsabára, majd Kaposvárra, onnan pedig Kőszegre, a MÁV Árvaházba menekültünk édesanyámmal és két kisbátyámmal. Kőszegen aztán bevagoníroztak bennünket, három családot egy

marhavagonba, és elindultunk világot látni. Első születésnapomat Bajországban, Ering am Inn vasútállomáson, a vakvágányra állított marhavagonban ünnepeltem. Járnai is ott tanultam, a sínek között. Fél év múlva, 1945 szeptemberében befogadott bennünket a pockingi nagy menekülttábor, ahonnan november 18-án értünk haza Kaposvárra. Hogy az első időkben éhen nem haltunk, csak a kaposvári vasutasok (édesapám volt kollégái) könyörületességének volt köszönhető.

Ilyen kalandból egy is elég egy kislánynak, de életem kilencedik karácsonyán megismétlődni látszott a történelem. Azzal a különbséggel, hogy míg Újvidéket 24 órán belül kellett elhagynunk, 1953. december 24-én 48 órát kaptunk arra Békéscsabán, hogy a MÁV szolgálati lakást elhagyjuk, miután vonalfőnök édesapámat egyik pillanatról a másikra „vasúti szolgálatra alkalmatlan”-ná nyilvánították. Munkanélküliség, társbérlet, nélkülözés; a Békéscsaba környéki vasutasok névtelenül érkező kóistolói mentet-

tek meg bennünket. Költözés Kaposvárra, szoba-konyhás szűkséglakás a cigánysonron, majd lassan rendeződtek a dolgok.

1956 után édesapámat rehabilitálták.

Korán megtanultam értékelni a jó embereket, a jó közösséget. Ma is naponta hálát adok Istennek gimnáziumi és egyetemi éveimért, a pécsi Művészeti Gimnáziumért és az ELTE Bölcsészkar szláv tanszékéért. Az ott kötött barátságok holtig kitartanak.

Magyar-bolgár szakon végeztem. Egyetemi éveimtől közel négy évtizeden át Bulgária, a bolgár nyelv, irodalom, történelem és a bolgár népi kultúra bővületében éltem mint kiadói szerkesztő, egyetemi oktató, szak- és műfordító, tudományos disszertációk és publikációk szerzője. Valódi nagy szerelem volt ez, ám idővel be kellett látnom, hogy nem talált viszonzásra.

Nem vártam meg, amíg a szenvedély teljesen kihűl: továbbléptem. Nyugdíjba mentem az ELTE-ről, és miután két és fél évet töltöttem 24 órás ápolóként édesanyám mellett az Alzheimer-kór poklában, 2003-ban kisszékelyi lakos lettem. Szép kis zsákfalu Tolna megyében, mára már mindössze 330 lakossal. Rengeteg volt itt a tennivaló. Könyvtáros lettem és kántor, dalárdát, táncsoportot és színjátszó kört, rendezvényeket szerveztünk férjemmel, helyi újságot írtunk és szerkesztettünk, öt megyében léptettük fel

hagyományörzőinket, vittük a falu jó hírét. 2006-ban megkaptuk a Kultúra-közvetítők Társaságának Fehér Rózsa-díját.

2013 nyarán munkaviszonyunk megszűnt. Továbbállunk, vár bennünket egy csöppnyi falu Baranyá-

ban, gyönyörű természeti környezetben. Talán szükség lesz a munkánkra. Ha nem, hát pihenünk és emlékezünk.

Chikheji Lente

Várnagy Ildikó

szobrász- és grafikusművész, kiállításrendező, író (Budapest, 1944. április 23.)

Az Üllői úti klinikán születtem meg aznap reggel.

Apám 1945 végén jött haza a hadifogságból. Nyakába ugrottam. Azóta is jóban vagyunk. (Voltunk.)

Hatéves koromig egy paradicsomban éltem, meggyfák, barackfák, ribizlibokrok, zöldségek között, pipikék, kacsák, libák, malac, kutya, macska, egér mellett.

Szüleim, a magyartanárno és a pszichológus, egész nap dolgoztak.

Nagyszüleim neveltek. Nagyapa saját költésű meséket mondott nekem. A betűkre is megtanított. Mesélt egy gólyáról is, akinek két hazát adott a végzete. Nagyszüleim az első világháború után jöttek át Jugoszláviából. Nagyapa úgy gondolta, ha ez a kis föld a hazája, akkor itt kell élnie.

Nagyanya haláláig siratta a szabadkai, állomásfőnöki házat kerttel. 1945 után egy bérelt csepeli házzal kellett beérnie, kis kerttel, sok munkával. Keményen küzdött mindenért és mindenkiért.

Nagyapa homokot hozatott a kert közepébe – abba formáztam első fejemet.

Négyéves koromtól mondogattam: szobrász akarok lenni. Nevettek rajtam a felnőttek. Ez a kicsi, vékony lány akar szobrász lenni? Azt akartam.

Az általánosban jó tanuló voltam. Érdekes volt a párhuzamos nevelés: a valóságos (az otthoni) és a Rákosi pajtásos iskolai. Soha, egy gyerek sem tévesztette el, hol, mikor, kinek, mit kell mondani. Honnan tudtuk ezt? Működött bennünk az életösztön.

1953-ban egyperces néma vigyázzal búcsúztattuk Sztálint. 1956-ban tanok álltak a csepeli utcánkban. Mi a gyár bunkerében élünk néhány hétig, rettegve egy harmadik világháborútól.

A képzőgimiben megtanultam a mesterséget. Tolsztojt és Dosztojevszkijt olvastam. Készültem a nagybetűs életre. Segédmunkás-évemben, a Csepel Vas- és Fémműben, megismertem a munkásemberek világát. Ez az ismeret sokat segített későbbi, művésztelepi munkáimban.

A főiskola végén a diplomamunkámat nem engedte gipszbe önteni a mester. Lebontottam, másikat mintáztam. Apám azt mondta ezután: most lettél szobrász.

Az első sokk tisztázta bennem, merre kell mennem, mit kell választanom. Tizenkét évig nem sok jó szót kaptam a munkáimra. Aztán megérkezett az első díj. A zsűrik mindig problémásnak tartották munkáimat: törékenynek, túl nőiesnek, nem konstruktívnak. Harminc pályázatomból egy sem volt nyertes. Első kritikáimat sírva olvastam. Aztán megedződtem.

Első műtermem nagyanyám fél konyhája volt: ő főzött, én mintáztam. Tiszteltük egymás munkáját.

1970-ben lányom született (aki máig a legjobb barátnóm).

1977-ben voltam először Nyugaton, Párizsban, Londonban. Azt hittem, ha ott élnék, ismertebb lennék és könnyebb lenne az életem. Aztán rájöttem, hogy a dolgok nem így működnek.

1991-ben, Rómában, Hamvas Bélát olvastam.

1997-ben, a Stonehenge-nél, megéreztem az ősök erejét.

2001-ben, Indiában, Khadjurahóban, a szerelem templomaiban éreztem, hogy minden kapcsolat egy királynő és egy király egyesülése. Varanasiban tíz halott égett körülöttem. Átéltam a megsemmisülést. Philadelphiában egy csepp voltam a tengerben.

Mindig jeleket akartam alkotni, olyan jeleket, melyek nemcsak egy egyénéi, hanem csoportokéi, országokéi. Világjeleket akartam létrehozni. 1977-ben jelrajzokat készítettem, 449 jelet. Néha egy ember is meg tudja formálni, amit évszázadok, évezredek formáltak, de ahhoz ismernie kell az idő változásait és az embert is. Tanulmányoztam az egyiptomi, a mezopotámiai, a görög, a középkori jelírásokat, a török, az indiai, az arab, a japán írást. Az emberről Nietzsche, Schopenhauer, Hamvas Béla, Heidegger, Arnold Hauser, Montaigne beszélt nekem. Az öregségről és a halálról anyámmal beszélgettem utolsó tíz évében. (Most hamvai őriznek engem.)

A sors kohójában létrejött jeleknek meg kell maradniuk. Én észreveszem, hangsúlyozom, továbbfejlesztem a jeleket, mígnem magam is egy kis jel leszek a mindenségben.

Kiállítások: 64 egyéni, 510 csoportos, 90 kiállításrendezés, 38 díj (Munkácsy-díj, 1991) – Könyvek: Vizuális játékok, 1979; Szószobrok, 1997; Művészeti írások 1973–99-ig, 2002; Utazás befelé, 2005 – Köztéri szobrok: Zalaegerszeg, Gébárt, Győr, Veszprém, Siklós, Miskolc – Gyűjtemény: MNG, Ludwig Múzeum, Pécs, Sopron, Makó, Győr, British Múzeum, Dunaszerdahely, Szentpétervár, Székesfehérvár, Petőfi Irodalmi Múzeum, Zenetörténeti Múzeum, Bárdibükk, Hollóháza, körmendi Csák-gyűjtemény

Udvarhelyi

Tölg-Molnár Zoltán

festőművész (Budapest, 1944. április 24.)

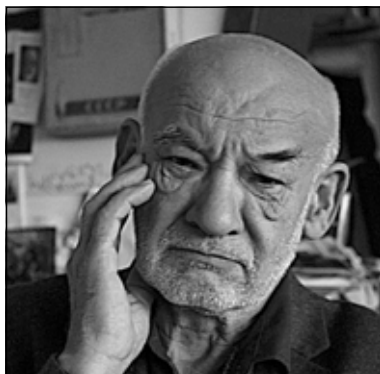
„ha nem lenne némi halálfélelmünk, talán művészet sem lenne” (Kosztolányi)

A legjobban az ún. „ajándék félórák”-at szeretem. Ezért is jövök nap mint nap a műterembe. Megérkezvén – mielőtt még köszönnék – már tudom, hogy nemcsak a műteremnövényeim, de a „képek-dolgok” is tudják, hogy már nincsenek egyedül.

Kérhetek, kérhetnek – én és ők – bármit, ez az idő: az ún. ajándék félóra. Monologizálunk, a párbeszéd reményében, mert hihetetlen sok minden történhetett, amíg magukra, magamra maradtunk. Csak nagyon kell figyelniük, és akkor – kérhetünk és kaphatunk! Valami ilyesminek gondolom az alkotást: rácsodálkozni, kérdezni, választani.

Ablaknyitásra „zümi”, a kis gumimotoros repcsi propellerezni kezd a műterem huzatos terében: tudja, kezdődik a nap.

Amikor még a napi utam három pont által rajzolt vonal volt: otthon – iskola (Török Pál utca, Epreskert) – műterem (38 éven át), mindig, az

iskolában kezdődött a nap. Persze oda is csak tanulni jártam, ahogyan egy tanár fizetsége mindig is a tanulás lehetősége volt. Ott is volt „ajándék félóra”, néha az egész délelőtt. Szerettem tanítani, tanulni.

S amikor becsukom az ablakot, s „zümi” abbahagyja a propellerezést, akkor én kezdek e „huzatos hazában” hánykolódni, „propellerezni”. Ha megnézem, hogy még csak de. fél tíz, nagyon örülök, hiszen sok időm van még! Hol van még az este? Mert mindent csak úgy szabad „csinálni”, mint ha még sok időnk lenne: figyelemmel, türelemmel. Csak így érdemes, más különben időpocsékolás.

Ui.: Mindezt írom 2013. november 4-én, hétfőn, majdnem hetvenévesen. Tizenkét éves voltam 1956. november 4-én, amikor hajnalban bejöttek az orosz tankok. Igen, talán sok minden másképpen íródott volna – de bejöttek.